

भाषांतर क्षेत्रातील व्यावसायिक संघी

डॉ. काळे भारती मर्चिंद्र

एम.ए., पीएच.डी., नेट

भाषांतर या प्रक्रियेस आज अधिकाधिक महत्त्व प्राप्त होताना दिसत आहे. जागतिकीकरणामुळे या क्षेत्रातील संघी वाढतच आहेत. एकेकाळी जाणिवेपलीकडच्या असलेल्या भाषा आत्मसात करून आज लोक भाषांतरकार म्हणून काम करत आहेत. मातृभाषा, राष्ट्रभाषा आणि परकीय भाषा या सर्वच भाषांमध्ये काम करण्यास आज समान संघी उपलब्ध आहेत. भाषांतराच्या क्षेत्रात अनुवादकाची नेहमीच वानवा असते. म्हणूनच चांगल्या भाषांतरकाराला अन्यथा साधारण महत्त्व आहे, होते व नेहमीच राहणार !

“भाषांतर म्हणजे एका भाषेतील मजकूर दुसऱ्या भाषेत त्यांच्या शैली वैशिष्ट्यांसह उतरवण्याची कला. मूळ संहितेच्या वाचनाने मिळणारे ज्ञान आणि विचार, आनंद आणि अनुभव, दुसरी भाषा बोलणाऱ्याला त्याच्या भाषेत उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न म्हणजे भाषांतर होय” अलीकडील काळात ‘अनुवाद’ हा शब्दच ‘भाषांतर’ या अर्थाने रुढ झाला आहे. अव्वल इंग्रजीकाळात विष्णुशास्त्री चिपळूणकरांनी ‘निबंधमालेत’ भाषांतर हा लेख लिहिला, त्याआधारे ‘परभाषेतून भाषिक बदल होऊन येणाऱ्या साहित्याला भाषांतर असे म्हटलेले आहे; पण आता भाषांतर या संकल्पनेचे विस्तारीकरण होताना भाषांतर- स्वैर भाषांतर, रुपांतर या सर्वांसाठीच ‘अनुवाद’ या शब्दांची योजना केली जाते.’ भारताने अर्थव्यवस्थेच्या उदारीकरणाचे धोरण १९९१ मध्ये स्वीकारले. त्यानंतर खुली अर्थव्यवस्था अस्तित्वात येत असतांना उदयोजक व प्रसार माध्यमांसह विज्ञान, तंत्रज्ञान, वैद्यक इ. सारख्या महत्त्वपूर्ण क्षेत्रांमध्येही अनुवादकांची गरज असते. भारतात फ्रेंच, जर्मन, स्पॅनिश, जापनीज यासारख्या कंपन्यांना त्यांच्या व आपल्या स्थानिक भाषामध्ये अनुवाद करता येणाऱ्यांची मागणी दिवसेंदिवस वाढत आहे म्हणून या भाषांमधील भाषांतरातील संघीकडे लक्ष देण्याचे युवा पिढीसाठी आव्हान ठरले आहे. भाषांतर क्षेत्र सुद्धा करिअर म्हणून निवडता येऊ शकते, असे भाषातज्ज्ञ व आंतरराष्ट्रीय कंपन्या-कार्पोरेट क्षेत्रातील जाणकारांचे मत आहे.

‘कोशनिर्माण’, ‘व्हाईसओव्हर’ ‘डबिंग’ ‘ट्रांसक्रिप्शन’ ‘इंटरप्रिटेशन’ ‘व्हाईसप्रोसेस’ प्रवाशासाठी मार्गदर्शिका लेखन इ. क्षेत्रामध्ये देखील आज भारतीय भाषा व परकीय भाषा अवगत असणाऱ्या व्यक्तींना भरपूर संघी उपलब्ध आहेत. इंटरनेटवर www.proz.com, www.translatorsbase.com इत्यादी संकेत स्थळावर भारतीय व परकीय भाषेच्या क्षेत्रात असणाऱ्या संघी व त्या क्षेत्रात काम करणाऱ्या व्यक्ती यांची माहिती बघता येऊ शकेल. इंटरनेटने ‘वसुधैव कुटुंबकम्’ ही उक्ती अक्षरशः प्रत्यक्षात उतरवून दाखवली आहे. कोणतीही व्यक्ती जगातील कोणत्याही व्यक्तीशी क्षणार्धात संपर्क साधू शकते. येथे भाषेचा अडसर येत नाही. याचे कारण इंटरनेटवरील ‘सर्च इंजिन’ मध्ये वापरली जाणारी भाषांतराची सुविधा इंग्रजीत उपलब्ध असलेली माहिती ‘Translate this page’ म्हटल्यावर काही क्षणातच तुम्हाला हव्या त्या भाषेत तुमच्या समोर येते. यासुविधेचे शिल्पकार अर्थातच इंटरनेट सेवेत असणारे अनुवादक, इंटरनेट भाषांतरासाठी जी सुविधा वापरतात त्यास ‘यांत्रिक भाषांतर सुविधा’ असे म्हणतात. याच माहितीचे जर अचूक भाषांतर हवे असेल तर हयासाठी व्यावसायिक भाषांतरकार आज उपलब्ध आहेत. भाषांतर एजन्सीकडे अनुवादक, मुद्रितशोधक, संपादक, पॅजिंग आर्टिस्ट असे सर्वलोक काम करतात. ज्या भाषेतून अनुवाद करून घेतो त्याला म्हणतात ‘स्रोतभाषा’ व ज्याभाषेमध्ये अनुवाद

करायचा असेल त्याला म्हणतात 'साध्यभाषा' भाषांतर करण्यासाठी अर्थातच दोन्ही भाषांवर प्रभुत्व असणे अत्यावश्यक आहे.

साध्याच्या जगात भाषा व साहित्य क्षेत्रातील अनुवादकांना फार मोठ्या प्रमाणात संधी उपलब्ध झाल्या आहेत. हे क्षेत्र साहित्यनूवादासह व्यापारी व औद्योगिक व्यावहारिक जगातही विस्तारले आहे. इंग्रजी भाषेचे व इतर भाषांचेही ज्ञानभाषा म्हणून तितकेच महत्त्व वाढले आहे. विविध प्रसार माध्यमांमध्येही अनुवादकांची मातत्याने निकड भासत आहे. जाहिरातीचे क्षेत्रही त्यास अपवाद नाही. या व्यतिरिक्त सरकारच्या सर्व व्यवहारात अनुवादकांना महत्त्वपूर्ण स्थान प्राप्त झाले आहे. विशेष करून बीपीओ, सॉफ्टवेअर आयटी कंपन्यांना अनुवादकांची गरज असते. मोबाईल कंपन्या, गृहोपयोगी वस्तूंचे उत्पादन करणारे विविध उद्योजक ग्राहकांशी स्थानिक भाषेत संवाद साधण्यात प्राधान्य देतात. शिवाय उत्तम संभाषण कला आणि संवाद कौशल्य असणाऱ्या व्यक्ती उच्च पदस्थांच्या परदेशी दौऱ्यातील सभा- बैठका, परिषदा, व्यापारी मेळावे, प्रदर्शने यामध्ये सहभागी होऊन उत्तम जनसंपर्क साधतात. भाषांतरकर्त्यांना टेलिव्हिजन चॅनेल्स, रेडिओ चॅनेल्स, प्रकाशन संस्था, मल्टिमिडिया कंपन्या, रिसर्च संस्था, शासकीय विभाग, हॉटेल्स इ. क्षेत्रात काम करण्याची संधी मिळू शकते.

भाषांतर प्रक्रियेच्या नोकरी व्यवसायामध्ये वाड्.मयीन लेखनाच्या भाषांतरातही मोठ्या प्रमाणात संधी उपलब्ध झाल्या आहेत. विशिष्ट प्रदेश भाषेपुरते बंदिस्त झालेले वाड्.मयीन लेखन देशी, परदेशी भाषेत अनुवादीत होण्याची गरज निर्माण होत आहे. अनुवादित साहित्य आधिकाधिक लोकांपर्यंत जाण्यासाठी शैक्षणिक व सांस्कृतिक आदान प्रदान होणे आवश्यक आहे. त्यात वाढ होण्याची गरज प्रकाशकांकडून व्यक्त होत आहे. मातृभाषेसह विविध भाषा पदवी पातळीवर अभ्यासल्या गेल्या तर एक वेगळी पाऊलवाट करिअरच्या क्षेत्रात निर्माण होऊ शकते. यासाठी जपानीज, जर्मन, फ्रेंच या भाषा शिकणे योग्य ठरते. यामध्ये भाषांतरकार दुभाषी, इंटरपिटर, एखादया कंपनीत फॅसिलिटेटर म्हणून ती नोकरीची संधी मिळते. तसेच एखादया परकीय परंप्रांतीय भाषा शिकविणाऱ्या संस्थेत अध्यापकाचीही नोकरी मिळू शकते. आजच्या जागतिकीकरण उदारीकरण तसेच परदेशी गुंतवणूक होणाऱ्या उद्योग व्यवसायात ट्रान्सलेशन करण्यासाठी विविध देशी परदेशी भाषावर प्रभुत्व असणाऱ्या भाषातज्ज्ञांची, जाणकारांची, भाषिक प्रभुत्व असणाऱ्या पदवीधर, पदविकाधारक व्यक्तींची गरज असते. अशा मंडळींना प्रामुख्याने केमिकल, मॅकेनिकल, पर्यावरणशास्त्र, ओएनजीसी वैद्यकीय क्षेत्रातील कंपन्यांमध्ये पूर्ण वेळ भाषांतरकार म्हणून नोकरी मिळू शकते. तसेच स्वतःच्या क्षमतेनुसार अर्धवेळ सुद्धा घरबसल्या 'फ्री लान्सर' म्हणून काम करता येऊ शकते. याशिवाय परदेशी कंपन्या, सरकारी, निमसरकारी संस्था, शासकीय विभाग, शिक्षण संस्था, व्यापार, उद्योग, मनोरंजन व्यवसायात विविध शिष्ट मंडळे येत असतात. तेव्हा दुभाषी त्यांच्यातील संवादाचा दुवा ठरतो. कोणत्याही प्रकारे अर्थ न बदलता अचूक शब्दांकन करणे हे दुभाषा मंडळींना जमले पाहिजे. राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय भाषेत पारंगत असाल तर केंद्रीय लोकसेवा आयोगा मार्फत परीक्षा यशस्वी देवून 'इंडियन फॉरिन सर्व्हिसमध्ये प्रवेश मिळवता येतो. यासाठीचे अभ्यासक्रम रानडे इन्स्टिट्यूट पुणे या ठिकाणी उपलब्ध आहे.

विविध कारणापरत्वे कला महोत्सव, क्रीडास्पर्धा, परिषदा, संमेलने, फिल्म, फेस्टिव्हल, शांतता यात्रा या निमित्ताने जगभर दौऱ्यावर असणाऱ्या मंडळींना दृभाषिक असणाऱ्या व्यक्तींची गरज असते. यासाठी पर्यटन, भूगोल यांची माहिती असणाऱ्या व्यक्तींना दुभाषा यासह टूरगाईड, इव्हेंटमॅनेजमेंट या क्षेत्रात काम करण्याची संधी आहे. कलेची साहित्याची आवड असणाऱ्यांसाठी नाटक, संगीत, नृत्य, गायन, यासारख्या कार्यक्रमात संयोजक, सूत्रसंचालक निवेदक म्हणून काम करण्याची संधी मिळते. विविध दैनिके मासिके, वृत्तपत्रे, इलेक्ट्रॉनिक प्रसारमाध्यमे येथेही भाषांतरकार म्हणून काम करता येते. ज्यांना साहित्याची आवड आहे त्यांच्यासाठी साहित्य कलाकृतीचे भाषांतर करण्याचा हा एक चांगला पर्याय आहे. विविध भाषेतील नामवंत लेखक कवींचे गाजलेले

पुरस्कार प्राप्त साहित्य अनुवादित करण्याचे कौशल्य असते. प्रकाशक देखील अशा चांगल्या दर्जेदार साहित्यकृतीचे भाषांतर करणाऱ्या व्यक्तीच्या शोधात असतात. 'लिटरी ट्रान्सलेशन' या पर्यायाकडे एक आव्हान म्हणून पाहिले जाते.

परकीय भाषांमध्ये काम करणाऱ्या भाषांतरकारांना भरपूर संधी उपलब्ध आहे. नोकरीचा मार्ग स्विकारण्याचा नसल्यास स्वतंत्र भाषांतरकार म्हणून स्वतंत्र व्यवसाय करता येतो. हातात घेतलेले काम वेळेवर पूर्ण करून देणे हेच या क्षेत्रात यशस्वी होण्यासाठी अत्यावश्यक आहे. परकीय भाषेतील भाषांतरकार हे एक आकर्षक करिअर नव्याने समोर आले आहे.

संदर्भ ग्रंथ :-

- १) भाषांतर मीमांसा - कल्याण काळे, अंजली सोमण, प्रतिभा प्रकाशन, पुणे १९९७.
- २) व्यावहारिक मराठी - ल.रा. नासिरानादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर २००८.
- ३) तौलनिक अभ्यास आणि भाषांतरे - डॉ. सारिका ठोसर, प्रतिभा प्रकाशन, पुणे.
- ४) भाषांतराचे सांस्कृतिक महत्त्व - 'अक्षर गाथा' (मासिक) १ एप्रिल २०१०.

